

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Статівка Наталія Валеріївна,

*д. держ. упр., проф., завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0003-0903-6256;*

Бублій Максим Петрович,

*к. держ. упр., доц., доцент управління персоналом та економіки праці,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0003-1060-6404*

УДК 351.83

doi: 10.34213/ap.20.02.01

РОЛЬ І ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У статті досліджено роль і функції держави у трансформації соціально-економічних систем. Доведено, що процес трансформації соціально-економічної системи відбувається під впливом як ринкової тенденції до рівноваги, так і державної політики: держава виступає суб'єктом трансформаційних перетворень. Регулююча роль держави у трансформації соціально-економічної системи полягає у здійсненні необхідних реформ, інституційних змін, у сприянні розвитку вітчизняної економіки на тлі протидії негативним наслідкам глобалізації. Держава, впливаючи на напрями трансформації соціально-економічної системи, формує систему пріоритетів розвитку відповідно до цілей бізнесу та інтересів соціуму, а також обмежень, які висуває національна і світова система господарювання.

Ключові слова: державне регулювання; соціально-економічні системи; трансформаційні процеси; регулюючі функції держави; методи державного регулювання.

Постановка проблеми. Протягом другої половини ХХ ст. проблема державного регулювання трансформації соціально-економічних систем в дискусіях економістів була однією з центральних, і продовжує залишатися актуальною на сучасному етапі в умовах глобальних постіндустріальних перетворень. Світовий досвід показує, що основою ефективного функціонування сучасних соціально-економічних систем є механізм взаємодії інших елементів системи з державою. Зростаюча роль методів державного управління трансформаційними перетвореннями пояснюється можливістю забезпечення за допомогою системи соціально-економічних регуляторів і державних цільових програм таких макроекономічних пропорцій, які не можуть бути створені ринком самостійно, і для досягнення яких потрібно значно більше як часу, так і соціально-економічних витрат.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Теоретичні і практичні аспекти трансформації соціально-економічних систем висвітлені в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у дослідження ролі та функцій держави у трансформації соціально-економічних систем зробили

© Статівка Н. В., Бублій М. П., 2020

такі вчені, як: В. Андріяш [1], М. Войнаренко [2], Р. Войтович [3], О. Гончар [2], А. Гриценко [4], Д. Лук'яненко [5], Б. Одягайло [7], Ю. Пилипенко [6], В. Пономаренко [8], А. Поручник [5], Н. Прямухіна [9], В. Рокоча [7], Я. Столярчук [5], В. Сіденко [8], М. Скрипниченко [8], В. Терехов [7], І. Чугунов [8], О. Шпикуляк [10] та ін. Однак, незважаючи на численні дослідження, проблема уточнення ролі і виділення регулюючих функцій держави в процесі трансформації соціально-економічних систем залишається однією з актуальних при дослідженні сучасних трансформаційних процесів.

Метою статті є узагальнення особливостей державного впливу на трансформацію соціально-економічних систем та надання пропозицій з його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Держава є складною соціальною організацією і владним політичним інститутом, функції якого проявляються через основні напрямки його діяльності в суспільстві за допомогою механізмів публічного управління функціонуванням і розвитком суспільних відносин.

Досліджуючи роль держави в трансформації соціально-економічних систем, багато вчених сходяться на думці, що в перехідний період державі належить провідна роль в регулюванні трансформаційних процесів з причини відсутності ринкового механізму, здатного виконувати регуляторні функції, і альтернативних організацій, що виконують загальнонаціональні функції [1, с. 226].

Так за твердженням фахівців Інституту економіки та прогнозування НАН України, тільки за допомогою сильних державних інститутів влади можна здійснити стратегічний поворот, провести кардинальні перетворення, не викликавши соціальних потрясінь. Держава в цьому випадку виконує цілий ряд функцій, необхідність яких визначається вектором самих радикальних трансформацій [4, с. 41]. На думку Н. Прямухіна, в умовах глобалізації особливого значення набуває виділення глобальних функцій сучасної держави, що характеризують її діяльність в екологічній, демографічній, сировинній сферах, у галузі створення і використання ядерної, інформаційної технологій, захисту прав і свобод людини, тобто мають “загально цивілізаційний характер” [9, с. 207]. Також в якості однієї з основних функцій держави в умовах глобалізації сучасні вчені відзначають забезпечення економічної безпеки країни, що має на увазі розвиток і ефективне використання національного ресурсного потенціалу, забезпечення цілісності територіального та економічного простору, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності держави, підтримання соціальної стабільності і розвиток механізмів запобігання і врегулювання соціальних конфліктів [3, с. 70].

Під час соціально-економічних змін за останні десятиліття виявлено особливості перетворень, які визначаються причинно-наслідковими відносинами “влада-власність-ринок”, і полягають у тому, що основною регулюючою і спонукальною силою економічного розвитку є ринок [1]. При цьому, досвід промислово-розвинених країн, в яких вже відбулися радикальні ринкові перетворення, показує, що ринок, не регульований державою, тягне за собою погіршення соціальної ситуації, підвищення рівня інфляції та монополізації, розбалансованість фінансово-економічної системи, і обумовлює нездатність ринкових відносин ефективно функціонувати в період економічної нестабільності. Без встановлення господарського порядку лібералізація призводить до господарської анархії, тому слід зазначити встановлюючий вплив ідеології

держави на процеси трансформації соціально-економічної системи, який може бути, як прогресивним, так і реакційним. Базою формування економічної політики та генерального напрямку трансформації соціально-економічної системи є економічна стратегія держави, яка здатна забезпечити посилення глобальних позицій держави або вихід на периферію.

В ході дослідження було відзначено, що ринковий механізм може давати збої, оскільки ринок не завжди здатний до саморегулювання. До причин таких збоїв можна віднести зовнішні ефекти, взаємовплив діяльності індивідів на особистий добробут, необхідність створення суспільних благ. Таким чином, очевидно, що в умовах трансформації соціально-економічної системи існування сучасного ринкового механізму неможливе без державного регулювання: перед державним регулюванням, як складовою частиною процесу відтворення, стоять завдання стимулювання економічного зростання, регулювання зайнятості, підтримки експорту і невивідних, але стратегічно важливих галузей економіки, розвитку інноваційної діяльності [5, с. 33]. Саме держава є основним регулятором формування і розвитку ринкового середовища, забезпечує динамізм і стійкість економічного зростання, створює умови для розвитку основ ринкової економіки – вільного підприємництва та добросовісної конкуренції. Держава формує правові рамки функціонування соціально-економічної системи і різних видів економічних трансакцій, забезпечує гарантування виконання прийнятих норм (дотримання правових актів, виконання умов контрактів, забезпечення прав власності та ін.), що орієнтоване на ефективне функціонування соціально-економічної системи в цілому і розвиток всього суспільства.

Прогресивні трансформаційні процеси повинні забезпечити перехід до такої соціально-економічної системи, яка відображає сучасні тенденції світового соціально-економічного розвитку в XXI ст., основними з яких є:

- економічна лібералізація та активізація ринкових механізмів;
- формування змішаної економіки, заснованої на сильній ролі держави і різноманітні форм власності та господарювання;
- соціалізація економічного розвитку, що передбачає соціально орієнтовану політику і забезпечення соціальних гарантій населенню;
- постіндустріальний розвиток технологій, науки і освіти [6, с. 45].

Включення приватних перетворень соціально-економічних систем в процеси глобальної економіки можна визначити як фактичний початок загальної соціально-економічної трансформації або ж процес конструювання сучасної соціально-економічної системи. Головне завдання такого процесу полягає у приведенні узгодженості взаємодії всіх економічних важелів і відповідно активізації наукового, технологічного, фінансового і людського потенціалу національних економік. У зв'язку з поступовим становленням постіндустріального суспільства і обумовленої цим процесом нової господарської структури соціально-економічної системи виникають якісно нові функції держави, які полягають у прийнятті державою на себе функцій в області становлення і забезпечення функціонування національної економіки, що відповідає реаліям нового технологічного укладу.

Зміна технологічного укладу обумовлює як коливання основних показників ефективності, зміну пріоритетів економічного розвитку і держав-технологічних лідерів, так і зміну функцій держави, тому що в процесі трансформаційних перетворень на перший план виходить підтримка постіндустріального сектора економіки при одночасному стимулюванні розвитку індустріального

базису. У цих умовах багато вчених визначають в якості основних загально-носітових тенденцій трансформації соціально-економічних систем такі, як соціалізація економіки, інформатизація всіх сфер життя суспільства, інституційні зміни [6, с. 12].

На підставі вищевикладеного можна сформулювати три групи регулюючих функцій держави в трансформації соціально-економічних систем: функції зі створення умов для ефективного функціонування ринку, функції зі стимулювання розвитку індустріального базису, функції з підтримки постіндустріального сектора економіки, при цьому загальною основою для всіх груп функцій є формування, перетворення і вдосконалення необхідних для високоефективної економіки інституційних відносин.

При дослідженні трансформації економічних інститутів і таких процесів, як виробництво, конкуренція, ціноутворення і торгівля, в умовах функціонування світової економіки і ведення господарської діяльності відзначає необхідність інституційних змін методів державного регулювання економіки [8, с. 35]. При збереженні основних принципів державного регулювання трансформації соціально-економічних систем у високорозвинених країнах в умовах вдосконалення ринкових відносин відбувалася модифікація різних форм і методів впливу держави на соціально-економічні процеси.

Склад, структура та окремі елементи інструментарію державного регулювання зазнають змін залежно від специфічних умов держави, які відображають різноманіття конкретних історичних, економічних, правових, політичних, соціальних і культурних факторів.

На сучасному етапі спостерігається взаємозв'язок економічної трансформації та державного регулювання. Інтенсивне втручання держави в господарський устрій обумовлено тим, що ринкове середовище і механізми самого ринку в трансформаційний період на стадії перетворень піддаються можливим деформаціям і функціонують вже не відповідно до колишнього використовуваним алгоритмом. Відповідно до досвіду державного втручання, в трансформаційну економіку в розвинених країнах можна стверджувати, що спектр методів державного регулювання економіки розширюється, а також залежно від соціально-економічної ситуації постійно змінюється і може використовуватися в різних варіаціях і з різним ступенем інтенсивності. Розширення методів державного регулювання обумовлено тим, що відбувається постійне зростання масштабів і ускладнення структури всього народногосподарського економічного комплексу, а також існує необхідність прогнозування і адекватного реагування на більшість дій важко передбачуваних факторів, які в сукупності впливають на розвиток національної економіки [2; 4–6]. Велике значення має визначення сутності і специфіки конкретних обраних методів впливу, вивчення їх структурної підпорядкованості і несуперечливості взаємодії.

Аналіз західних теорій і світового досвіду свідчить про формування національних економічних моделей, які послужили створенню різних суспільних форм і методів державного регулювання трансформації соціально-економічних систем. Цікавим аспектом еволюції моделей є поступове посилення ролі державного регулювання економіки розвинених країн. Розглядаючи величину витрат державного бюджету на ті чи інші цілі в якості узагальненого показника, що характеризує ступінь державного втручання в економіку, можна констатувати, що частка державних витрат у ВВП України відповідає рівню розвинених країн.

Розглядаючи інституційні характеристики моделей національних економік, необхідно відзначити перевагу формальних інститутів, а також роль держави як в моделях розвинених країн, так і України. Однак основним інститутом розвитку економіки в Україні все ще залишаються сировинні галузі.

При цьому вітчизняна модель відрізняється наявністю сформованих в процесі ринкових реформ інституційних бар'єрів, які носять неформальний характер (наприклад, інститут корупції).

Регулююча роль держави в трансформації соціально-економічних систем розвинених країн виражалася у здійсненні великих державних програм, розробці системи державного планування та прогнозування соціально-економічного розвитку, включаючи націоналізацію збиткових галузей, результатом чого стали стійкі темпи зростання продуктивності праці, усупільнення виробництва та соціально-економічного розвитку в цілому. Про це також свідчить досвід нових індустріальних країн, в яких перехід до розвинутої ринкової економіки та прискорене економічне зростання відбулися на тлі провідної ролі держави та за її активної підтримки [1].

Аналізуючи державне регулювання ринкової трансформації в Україні, ряд дослідників відзначає, що стрімка ліквідація адміністративних інструментів впливу призвела до виходу значної частки сегментів національної економіки в тіньовий оборот, що зумовило вкрай негативні соціально-економічні наслідки [10, с. 33]. Р. Войтович, розглядаючи зміст і методи державного регулювання економіки в умовах глобалізації приходить до висновку, що саме роль держави в період радикальних перетворень українського суспільства виходить на перший план, при цьому новий статус держави проявляється як єдиний економічний центр, координатор розвитку і функціонування економіки в цілому [3, с. 41].

Вплив глобалізаційних процесів на українську економіку сприяв створенню умов для ефективного функціонування конкурентних ринків і формуванню інституційних, соціально-економічних передумов для розвитку приватного підприємництва. Власне, завдяки послідовному виконанню ряду таких функцій, відбулися "економічні прориви" у другій половині ХХ ст. в таких країнах, як Японія, Сінгапур, Південна Корея, Гонконг, Тайвань, Таїланд та інших [7, с. 21].

Досвід промислово розвинених країн свідчить про те, що досягнення цілей трансформації соціально-економічної системи вимагає від держави використання взаємопов'язаного інструментарію, комплексного використання всіх методів і способів впливу на трансформаційні процеси, при цьому передбачуваність кінцевих результатів забезпечується ефективною інституційною базою [5, с. 62].

Методи державного регулювання трансформації соціально-економічних систем можна класифікувати на основі критерію ступеня безпосереднього впливу держави на процес прийняття рішень суб'єктами управління (прямі і непрямі) та організаційно інституційного критерію (адміністративні, правові та економічні).

Таким чином, державне регулювання трансформації соціально-економічної системи являє собою закріплені в законодавчому порядку адміністративні (прямі) і економічні (непрямі) заходи, що забезпечують трансформацію соціально-економічної системи в заданих цільових напрямках і її стабілізацію.

Методи прямого адміністративного регулювання припускають прийняття рішень економічними суб'єктами, заснованих на приписах держави.

Реалізація даних заходів забезпечує оперативне досягнення цільових результатів, з одного боку, але створює перешкоди роботі ринкового механізму, з іншого.

Методи непрямого регулювання припускають стимулювання економічних суб'єктів до самостійного прийняття рішень, відповідних цілям держави, разом з тим, між прийняттям таких заходів і досягненням цільових результатів неминучий часовий лаг.

Відповідно до загальносвітовим тенденціям в Україні на сучасному етапі формується нова система державного регулювання трансформації соціально-економічної системи, яка спирається на нормативно закріплене розмежування повноважень держави та муніципальних утворень. Процес державного регулювання супроводжується впровадженням сучасних принципів, методів і механізмів стратегічного планування і прийняття бюджетних рішень, управління за досягнутими результатами.

Особливості державного регулювання трансформації соціально-економічної системи України полягають в тому, що необхідним є рішення широкого кола завдань як наздоганяючого, так і випереджаючого розвитку, при використанні сукупності регулюючих інструментів, що забезпечують трансформацію в заданих цільових напрямках. Одними з основних завдань в цей період є формування інституційних відносин, адекватних постіндустріальних тенденцій розвитку глобальної економіки на тлі усунення неефективних інститутів, що утворилися в результаті ринкових реформ, подолання сировинної орієнтації української економіки на тлі активізації інноваційних чинників трансформації соціально-економічної системи з метою переходу від стимулювання інновацій до економічного зростання на їх основі. У зв'язку з цим, на наш погляд, перспективним є пряме і непряме селективне регулювання із застосуванням програмно-цільових методів при використанні інституційного підходу до регулювання інноваційної трансформації соціально-економічної системи України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З огляду на вищевикладене, можна зробити такі висновки. Процес трансформації соціально-економічної системи відбувається під впливом як ринкової тенденції до рівноваги, так і державної політики: держава виступає суб'єктом трансформаційних перетворень. Регулююча роль держави у трансформації соціально-економічної системи полягає у здійсненні необхідних реформ, інституційних змін, у сприянні розвитку вітчизняної економіки. Держава, впливаючи на напрями трансформації соціально-економічної системи, формує систему пріоритетів розвитку відповідно до цілей бізнесу та інтересів соціуму, а також обмежень, які висуває національна і світова система господарювання. Функції держави в процесі трансформації соціально-економічної системи характеризуються тим, що за допомогою законодавчої, виконавчої та судової влади держава погоджує і структурує взаємодію всіх елементів системи в інтересах господарюючих суб'єктів і соціальних груп.

Державне регулювання трансформації соціально-економічної системи являє собою закріплені в законодавчому порядку адміністративні (прямі) і економічні (непрямі) заходи, що забезпечують трансформацію соціально-економічної системи в заданих цільових напрямках та її стабілізацію. Зміна технологічного укладу обумовлює як коливання основних показників ефективності, зміну пріоритетів економічного розвитку і держав-технологічних лідерів, так і зміну функцій держави, так як в процесі трансформаційних перетворень на перший план виходить підтримка постіндустріального сектора економіки при одночасному стимулюванні розвитку індустріального базису.

Список використаних джерел

1. Андріяш В. І. Сучасні національні держави в умовах глобалізаційних процесів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_5_5 (дата звернення: 03.10.2020).
2. Войнаренко М., Гончар О. Трансформація соціально-економічних систем за умов інтеграційних перетворень. *Журнал європейської економіки*. 2018. 2 (т. 17). С. 225–243.
3. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз): монографія / за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. М. Князева. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.
4. Інституційні трансформації соціально-економічної системи України: монографія / за ред. чл.-кор. НАН України А. А. Гриценко; НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". Київ: Поліграфічна дільниця ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2015. 344 с.
5. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Столярчук Я. М. Антициклічне регулювання ринкової економіки: глобалізаційна перспектива: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. Київ: КНЕУ, 2010. 334 с.
6. Пилипенко Ю. І. Технологічна структура національної економіки: теорія, практика та регулювання: монографія. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2010. 201 с.
7. Рокоча В. В., Одягайло Б. М., Терехов В. І. Глобальна економіка: парадигми та парадокси розвитку: монографія / за заг. ред. В. В. Рокочої. Київ: ВНЗ "Університет економіки та права "КРОК", 2017. 314 с.
8. Сіденко В. Р., Скрипниченко М. І., Пономаренко В. С., Чугунов І. Я. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: монографія / за заг. ред. В. Р. Сіденка. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 648 с.
9. Трансформаційні перетворення економічних систем: виклики сучасності: монографія / за заг. ред. Н. В. Прямухіна. Київ: Кондор, 2017. 290 с.
10. Шпикуляк О. Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія. Київ: ННЦ "Ін-т аграрної економіки", 2010. 394 с.

Stativka N. V.,

*Doctor of Public Administration, Professor,
Head of Labor Economics and Personnel Management Department, KRI NAPA, Kharkiv
ORCID 0000-0003-0903-6256;*

Bubliy M. P.,

*PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor
Labor Economics and Personnel Management Department, KRI NAPA, Kharkiv
ORCID 0000-0003-1060-6404*

**THE ROLE AND FUNCTIONS OF THE STATE
IN THE TRANSFORMATION OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS**

The article examines the role and functions of the state in the transformation of socio-economic systems. It is proved that the process of transformation of the socio-economic system occurs under the influence of both the market trend towards equilibrium and state policy: the state acts as a subject of transformational transformations. The regulatory role of the state in the transformation of the socio-economic system is to implement the necessary reforms, institutional changes, and promote the development of the domestic economy against the background of countering the negative consequences of globalization. The state, influencing the directions of transformation of the socio-economic system, forms a system of development priorities in accordance with the goals of business and the interests of society, as well as restrictions imposed by the national and global economic system.

In the course of the study, it was noted that the market mechanism can fail, since the market is not always capable of self-regulation. The reasons for such failures include external effects, the mutual influence of individuals' activities on personal well-being, and the need to create public goods.

Three groups of regulatory functions of the state in the transformation of socio-economic systems are defined: functions to create conditions for the effective functioning of the market, functions to stimulate the development of an industrial basis, functions to support the post-industrial sector of the economy, while the common basis for all groups of functions is the formation, transformation and improvement of institutional relations necessary for a highly efficient economy. The functions of the state in the process of transformation of the socio-economic system are characterized by the fact

that with the help of legislative, executive and judicial power, the state coordinates and structures the interaction of all elements of the system in the interests of economic entities and social groups.

It is found out that the features of state regulation of the transformation of the socio-economic system of Ukraine consist in the fact that it is necessary to solve a wide range of tasks of both catching up and advanced development, using a set of regulatory tools that ensure transformation in given target areas. In this regard, direct and indirect selective regulation with the use of program-target methods when using an institutional approach to innovative transformation of the socio-economic system of Ukraine is promising.

Keywords: state regulation; socio-economic systems; transformation processes; regulating functions of the state; methods of state regulation.

References

1. Andriiash, V.I. (2013), Suchasni natsionalni derzhavy v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv [Modern nation-states in the context of globalization]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_5_5 [in Ukrainian].
2. Voinarenko, M., Honchar, O. (2018). Transformatsiia sotsialno-ekonomichnykh system za umov intehratsiinykh peretvoren [Transformation of socio-economic systems under conditions of integration transformations]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky – Journal of European Economy*, 2 (Vol. 17), 225–243 [in Ukrainian].
3. Voitovych, R.V. (2007). Vplyv hlobalizatsii na systemu derzhavnogo upravlinnia (teoretyko-metodolohichniy analiz) [Influence of globalization on the system of public administration (theoretical and methodological analysis)]. Kyiv: Vyd-vo NAPA [in Ukrainian].
4. Instytutsiini transformatsii sotsialno-ekonomichnoi systemy Ukrainy [Institutional transformations of the socio-economic system of Ukraine]. (2015). A.A. Hrytsenko (Ed.). NAN Ukrainy, DU “Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy”. Kyiv: Polihrafichna dilnytsia DU “Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy” [in Ukrainian].
5. Lukianenko, D.H., Poruchnyk, A.M., Stoliarchuk, Ya.M. (2010), Antytsyklichne rehuliuвання rynkovoї ekonomiky: hlobalizatsiina perspektyva [Anticyclical regulation of the market economy: a globalization perspective] D.H. Lukianenko, A.M. Poruchnyk (Eds.). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
6. Pylypenko, Yu.I. (2010). Tekhnolohichna struktura natsionalnoi ekonomiky: teoriia, praktyka ta rehuliuвання [Technological structure of the national economy: theory, practice and regulation]. Dnipropetrovsk: Natsionalnyi hirnychyi universytet [in Ukrainian].
7. Rokocha, V.V., Odiahailo, B.M., Terekhov, B.I. (2017), Hlobalna ekonomika: paradyhmy ta paradoksy rozvytku [Global economy: paradigms and paradoxes of development]. V.V. Rokochoi (Ed.). Kyiv: VNZ “Universytet ekonomiky ta prava “KROK” [in Ukrainian].
8. Sidenko, V.R., Skrypnychenko, M.I., Ponomarenko, V.S., Chuhunov, I.Ia. (2017). Instytutsiina transformatsiia finansovo-ekonomichnoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Institutional transformation of the financial and economic system of Ukraine in the context of globalization]. V.R. Sidenko (Ed.). Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].
9. Transformatsiini peretvorennia ekonomichnykh system: vyklyky suchasnosti [Transformational transformations of economic systems: challenges of the present], (2017). N.V. Priamukhina (Ed.). Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
10. Shpykuliak, O.H. (2010), Instytutsii u rozvytku ta rehuliuванні ahrarynogo rynku [Institutions in the development and regulation of the agricultural market]. Kyiv: NNTs “In-t ahrarynoi ekonomiky” [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 05.10.2020 р.